

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

РЕМЕНЯК Станіслав Ярославович

УДК 347.426-053.5

**ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ МАЛОЛІТНІМИ
ОСОБАМИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

Спеціальність: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній юридичній академії
Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
ЗУБАР Володимир Михайлович,
Одеська національна юридична академія,
доцент кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Академії правових наук України
ДЗЕРА Олександр Васильович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри цивільного права;

кандидат юридичних наук
ПАЛЮК Василь Павлович,
Апеляційний суд Миколаївської області,
заступник голови

Захист відбудеться 25 листопада 2008 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2

Автореферат розісланий 24 грудня 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Музиченко П.П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Після проголошення незалежності перед Україною постало завдання реформування національного законодавства, приведення його у відповідність із суспільними відносинами, що виникають у всіх сферах життя. Основна роль при цьому належить цивільному законодавству, метою і призначенням якого є визначення правового статусу особи у суспільстві, встановлення засад його взаємин з державою, регулювання відносин власності тощо. Саме цивільне законодавство покликане створити основу громадянського суспільства та правової держави.

Тому прийняття 16 січня 2003 р. Цивільного кодексу України стало ще одним кроком на шляху побудови нашою країною правової, демократичної, соціально орієнтованої держави. Цивільний кодекс України серед інших кодексів зайняв особливе місце, оскільки він ґрунтується на принципово новій – приватноправовій – концепції регулювання особистих немайнових і майнових відносин, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності учасників таких відносин.

Поруч із Сімейним кодексом, який набув чинності разом з ЦК України, норми цивільного законодавства встановлюють також статус таких осіб, які ще не мають цивільної дієздатності, а саме – малолітніх. Значення цих норм важко переоцінити, оскільки саме зараз, в час, коли відбуваються масштабні та швидкі процеси соціально-економічних та політичних змін у суспільстві, особливо важко дітям та молодим людям з їх ще не сформованим світоглядом і системою цінностей. На особистість малолітніх впливають два основних фактори: соціальний та біологічний. Уявлення дитини про мораль і право в силу вікових причин перебувають на досить низькому рівні, вони ще не стали усвідомлюваними, автоматичними регуляторами його поведінки. Загострення суспільних конфліктів одразу відбивається на довіантній поведінці малолітніх. З'являються конфлікти у взаємовідносинах підростаючого покоління з традиційними суспільними інститутами. Руйнація ідеалів, що пропонувалися молоді, не могла не загострити природного юнацького нігілізму. Бездуховність та її результат – споживацько-егоїстичне ставлення до життя – породжують у молоді апатію. Це обумовлено такими соціально-економічними чинниками:

найбільш значуще для підлітка найближче оточення – сім'я, недостатньо уваги приділяє вихованню, наслідком чого є тривала бездоглядність, відсутність контролю за режимом дня та способом життя; надмірна опіка та суворість батьків; конфліктні сімейні обставини;

також значущі для підлітка педагогічні колективи загальноосвітніх шкіл та інших навчальних закладів, на жаль, далекі від ідеалів і також мало уваги приділяють вихованню дитини;

вплив “масової” культури на підростаюче покоління;
економічна скрута більшості сімей в країні, через що батьки не мають часу і коштів на виховання дітей.

Однак причини правопорушень неоднаковою мірою впливають на всіх малолітніх, і, перебуваючи в однакових з іншими умовах, далеко не кожна дитина здатна до свідомого правопорушення, оскільки існують ще й особисті причини протиправної поведінки. Це, насамперед, особливості ціннісної орієнтації означених осіб, що нав’язується із середовищем та найближчим оточенням.

Пізнання і врахування соціально-психологічних процесів, які відбуваються в період становлення державності України, відкриває величезні можливості в профілактиці правопорушень. Проте спроби практичних працівників оцінити та реалізувати соціально-психологічний аспект профілактики, на жаль, ще мають стихійний характер і здійснюються без наукового підходу до вирішення цієї складної соціальної проблеми.

Крім означеної проблеми стосовно врахування соціально-психологічного чинника при кваліфікації протиправної поведінки малолітньої особи, дуже велике значення мають також питання відшкодування шкоди, завданої малолітніми. Цивільний кодекс України 2003 року містить норми, які стосуються виникнення зобов’язань, що виникають у зв’язку з відшкодуванням шкоди, завданої малолітньою особою, які передбачені главою 82 ЦК України.

Оскільки даний вид зобов’язань порівняно з тим, що був врегульований Цивільним кодексом 1963 року, має низку відмінностей, виникає необхідність визначення його правової сутності та особливостей змісту, а також підстав, умов та порядку виникнення тощо.

Крім цього, при дослідженні зазначених питань мають бути враховані також новели Сімейного кодексу України, а також низка норм міжнародно-правового характеру, що стосуються безпосередньо дітей, а саме Конвенція про права дитини 1989 р., що до кінця 1997 р. була ратифікована всіма країнами, за винятком Сполучених Штатів Америки і Сомалі; Мінімальні стандартні правила Організації Об’єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила), 1985 р.; Правила Організації Об’єднаних Націй, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, 1990 р.; Керівні принципи ООН для запобігання злочинності серед неповнолітніх (Керівні принципи, прийняті в Ер-Ріяді), 1990 р.

Позиція українського законодавця щодо заподіяння шкоди малолітніми та її подальшого відшкодування базується на Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року, в Преамбулі до якої зазначено, що “неповнолітні, в зв’язку з їх фізичною та

розумовою незрілістю потребують спеціального захисту і охорони, включаючи належний правовий захист” (*адже малолітні – це неповнолітні віком до 14 років*).

У зв’язку з необхідністю вирішення цього та низки інших питань, пов’язаних із відшкодуванням шкоди, заподіяної малолітніми особами, цивільною-правовою відповідальністю осіб, які повинні відповідати за законом за правопорушення, вчинені малолітніми, виникає потреба в проведенні теоретичної розробки визначеної проблематики.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлюється також необхідністю визначення та однозначного розуміння основних категорій цивільної та сімейно-правової відповідальності батьків; використання досвіду зарубіжних країн, що дало б змогу на підставі порівняльно-правового аналізу встановити особливості відповідальності батьків за правопорушення, вчинені їх неповнолітніми дітьми; усунення прогалин у дослідженні цього інституту, які обумовлені відсутністю фундаментальних досліджень з цього питання.

Хоча деяку увагу теоретичній розробці зазначених питань вітчизняні правознавці і приділяли, однак наукові дослідження цієї проблеми носили фрагментарний і, значною мірою, досить абстрактний характер. Крім цього, жодне з цих досліджень не було присвячене спеціально дослідженню зобов’язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди малолітніми, особливо з врахуванням оновленого цивільного законодавства. Більшість авторів здійснювали свої дослідження на законодавчому та фактичному матеріалі, який сьогодні значною мірою втратив чинність. З цих причин звернення до питань визначення правових наслідків шкоди, заподіяної малолітніми є доцільним, актуальним і своєчасним. Зазначена ситуація свідчить про необхідність звернення до проблем, пов’язаних із виникненням зобов’язань внаслідок заподіяння шкоди малолітніми і забезпечення прав та інтересів останніх на рівні дисертаційного дослідження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до напрямків наукових досліджень Одеської національної юридичної академії “Правові проблеми становлення та розвитку сучасної Української держави” (державний реєстраційний номер 0101U0001195) та теми “Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті”. Тема дисертації безпосередньо відповідає плану наукових досліджень кафедри цивільного права Одеської національної юридичної академії в рамках теми “Традиції приватного права України” та “Традиції та новації у сучасному цивільному праві України”.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є виявлення проблем та особливостей правового регулювання зобов’язань з відшкодування шкоди, завданої малолітніми у цивільному праві України, а

також обґрунтування пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавчого закріплення деліктних відносин, які виникають у зв'язку з правопорушенням малолітніх дітей.

У зв'язку з цим у дослідженні вирішувалися такі завдання:

визначення місця зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди малолітніми, в системі зобов'язань за цивільним правом України;

визначення кола суб'єктів, які притягуються до цивільно-правової відповідальності за правопорушення, вчинені малолітніми;

визначення поняття “малолітня особа”;

визначення особливості та меж правосуб'єктності малолітніх;

визначення підстав та умов виникнення зобов'язань внаслідок завдання шкоди малолітніми;

виявлення особливості протиправної поведінки батьків та осіб, що їх замінюють;

виявлення недоліків, суперечностей, неузгодженості норм Цивільного кодексу, Сімейного кодексу, інших законодавчих актів про відповідальність осіб, зобов'язаних за законом відповідати за правопорушення, вчинені малолітніми, та формулювання пропозицій щодо їх усунення з метою вдосконалення відповідних норм.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у сфері регулювання зобов'язань внаслідок завдання шкоди малолітніми.

Предмет дослідження складає система нормативних актів, що визначають сутність зобов'язань внаслідок завдання шкоди малолітніми, підстави та умови їх виникнення у сучасних умовах, а також проблеми, що зустрічаються при тлумаченні та застосуванні зазначених норм та судова практика у справах відповідної категорії.

Методологічна основа дослідження. Для досягнення поставленої мети автором використані загальнонаукові методи пізнання об'єктивних закономірностей розвитку суспільства, держави і права, соціально-економічних і державно-правових явищ. В процесі дослідження застосовувалися такі методи наукового пізнання: конкретно-історичний (його покладено в основу дослідження еволюції розвитку цивільного законодавства щодо регулювання зобов'язань, що виникають внаслідок завдання шкоди малолітніми, та відповідальності осіб, які за законом відповідальні за дані правопорушення); порівняльно-правовий аналіз (застосовувався при вивченні досвіду деяких зарубіжних країн у сфері нормативного регулювання цивільної та сімейно-правової відповідальності батьків за правопорушення, вчинені малолітніми); метод екстраполяції показників і процесів, правових рішень в подібних галузях юридичної науки (метод правової аналогії або аналогії закону), який дозволив виявити в Цивільному та Сімейному кодексах України недоліки і прогалини;

формально-логічний (з його використанням здійснено тлумачення окремих понять та термінів). З використанням структурно-функціонального та комплексного методів було проаналізовано зміст нормативних актів України, які регулюють зобов'язання, що виникають внаслідок завдання шкоди малолітніми, що стало підґрунтям для виявлення основних теоретичних проблем у даному питанні, недоліків діючого законодавства, а також дало можливість запропонувати конкретні пропозиції щодо його вдосконалення.

Теоретичною основою для проведення наукового дослідження стали праці таких відомих науковців у галузі цивільного та сімейного права, як М.В. Антокольська, А.М. Белякова, Ю.Ф. Беспалов, П.А. Варул, В.І. Даніліна, С.Є. Донцов, Н.М. Єршова, І.В. Жилінкова, А.І. Загорулько, Л.М. Звягінцева, С.П. Індиченко, О.С. Іоффе, О.Є. Казанцев, О.І. Карпенко, Л.П. Короткова, А.Є. Косенко, В.Н. Леженін, М.С. Малєїн, В.П. Мироненко, О.М. Нечаєва, Н.В. Рабінович, О.М. Рябов, Л.А. Савченко, Г.М. Свердлов, В.С. Тадевосян, К.В. Тіхонін, Є.А. Флейшиц, Є.О. Харитонов, Я.М. Шевченко, К.Б. Ярошенко та ін.

Вивчення та аналіз праць згаданих науковців дали змогу визначити й оцінити стан досліджуваної проблеми, виявити та проаналізувати питання, що постали на сучасному етапі у досліджуваній сфері, а також визначити шляхи їх вирішення.

Емпіричним підґрунтям дослідження послужило цивільне та сімейне законодавство України з досліджуваних питань, законодавство інших держав, міжнародно-правові акти, а також судова практика з відповідної категорії справ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в науці українського цивільного права після прийняття Цивільного кодексу, на основі аналізу чинного законодавства України та наукової літератури було проведене комплексне монографічне дослідження основних теоретичних та практичних проблем виникнення зобов'язань внаслідок завдання шкоди малолітніми, та цивільної відповідальності батьків та інших осіб за правопорушення, вчинені малолітніми дітьми.

На підставі одержаних у процесі дисертаційного дослідження результатів на захист виносяться такі основні положення:

у перше:

у зв'язку із відсутністю в національному законодавстві єдиного визначення поняття “малолітня особа”, пропонується внести відповідні зміни до нормативно-правових актів, які стосуються малолітніх, або, навіть, згадують їх, та вважати малолітньою особою згідно із Цивільним кодексом України особу віком до 14 років;

з врахуванням новацій Сімейного кодексу щодо запровадження альтернативних форм сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, запропоновано визнати суб'єктами цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану малолітніми, прийомних батьків та батьків-вихователів;

пропонується у разі визнання недійсними правочинів, укладених навмисно колишнім усиновлювачем протягом часу, відведеного для надсилання судом рішення про скасування усиновлення або визнання його недійсним, в залежності від шкідливості чи корисності придбаних усиновлювачем прав та обов'язків для колишнього усиновленого, покладати на усиновлювача обов'язок відшкодувати завдані останньому збитки, з внесенням відповідних змін до ч. 1 ст. 242 ЦК України;

доведено, що по відношенню до деліктної поведінки дітей протиправна поведінка батьків може виступати у вигляді дії або бездіяльності, а по відношенню до шкоди, завданої дітьми, – тільки у вигляді бездіяльності, тобто полягає в невідверненні заподіяння дітьми будь-якої, в тому числі й моральної, шкоди;

запропоновано ст. 1166 ЦК України доповнити положенням наступного змісту: “Обов'язок відшкодування шкоди може бути покладений законом на інших осіб”;

запропоновано розділ VI Закону “Про охорону дитинства” доповнити статтею такого змісту: “Батьки або особи, які їх замінюють, винні у порушенні дітьми вимог чинного законодавства України, несуть адміністративну, цивільно-правову відповідальність відповідно до законів України”;

обґрунтовано положення, згідно з яким невиконання обов'язку щодо утримання дитини є невиконанням батьківського обов'язку щодо її виховання. В даному випадку протиправна поведінка батьків проявляється в тому, що вони позбавляють дитину права на достатній життєвий рівень, що є порушенням ст. 8 Закону “Про охорону дитинства”;

запропоновано внести зміни до ч. 2 ст. 1178 ЦК України стосовно закладів (установ, організацій), які здійснюють щодо малолітніх осіб функції опікуна, при визначенні їх прав і обов'язків по відношенню до малолітніх дітей, що знаходяться в їх “веденні”, і передбачити, що зазначені юридичні особи несуть майнову відповідальність за шкоду, заподіяну малолітніми, що знаходяться під їх наглядом, і при встановленні відсутності належного виховання цих малолітніх.

з метою забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної малолітнім, у разі неплатоспроможності відповідальних за таку шкоду осіб та наявності майна у самого малолітнього запропоновано ч. 1 ст. 1178 ЦК України доповнити підпунктом такого змісту: “У випадку неплатоспроможності

батьків (усиновлювачів), опікунів, інших осіб, відповідальних за догляд за малолітніми особами, суд на власний розсуд має право розпорядитися частиною майна малолітнього, яке є у його власності, для покриття заподіяних збитків”;

удосконалено:

висновок щодо недоцільності ототожнення змісту обов’язку батьків щодо виховання дитини із змістом права батьків на виховання дитини. Доведено, що право на виховання є засобом забезпечення виконання обов’язку щодо виховання, який в свою чергу вказує на заборону вчинення певних дій щодо дитини з боку батьків. Акцентується увага на тому, що батьківські обов’язки визначають не лише обов’язки щодо виховання та розвитку дитини, але й обов’язки щодо забезпечення права дитини на належне батьківське виховання.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що його матеріали можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – висновки дисертаційного дослідження можуть служити підґрунтям для подальшого вдосконалення концепції зобов’язань з відшкодування шкоди, заподіяної малолітніми і забезпечення прав і інтересів їх учасників, при дослідженні питань захисту прав дітей на сучасному етапі розвитку українського суспільства;

сфері правотворчості – положення і висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані у законотворчій діяльності для вдосконалення чинного цивільного та сімейного законодавства;

навчально-методичній роботі – теоретичні положення та результати дисертаційного дослідження можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін “Цивільне право України”, “Сімейне право України”, при підготовці навчальних посібників та методичних рекомендацій з відповідних навчальних дисциплін. Крім того, вони можуть бути також використані при застосуванні судами при вирішенні питань, що пов’язані із зобов’язаннями, що виникають внаслідок завдання шкоди малолітніми, а також цивільно-правової відповідальності осіб, що за законом повинні відповідати за правопорушення, вчинені малолітніми, норм цивільного та сімейного законодавства.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію виконано і обговорено на кафедрі цивільного права Одеської національної юридичної академії.

Результати дисертаційного дослідження доповідалися на наукових та науково-практичних конференціях: науково-практичній конференції “Проблеми правового забезпечення підприємницької діяльності, пов’язаної з морем” (м. Одеса, 17 березня 2006 р.), 9-й звітній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу “Правове життя сучасної України” (м. Одеса, 26 квітня 2006 р.), IV Міжнародній науково-

методичній конференції “Римське право і сучасність” (м. Одеса, 19-20 травня 2006 р.), 10-й ювілейній звітній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу “Правове життя сучасної України” (м. Одеса, 27-28 квітня 2007 р.).

Публікації. Головні положення опубліковані у чотирьох статтях, виданих у збірках, що входять до переліку наукових фахових видань, затвердженого ВАК України, а також у трьох тезах наукових доповідей.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг становить 212 сторінок, у тому числі 21 сторінка списку використаних джерел, який охоплює 252 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковою тематикою Одеської національної юридичної академії, сформульовано мету і завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет і використані методи дослідження, викладено наукову новизну і основні положення, що виносяться на захист, висвітлено практичне значення отриманих результатів, їхня апробація.

У **розділі першому “Огляд літератури і методологічні засади дослідження”**, що складається з двох підрозділів, проведено аналіз літератури за темою і виявлено особливості правосуб'єктності малолітніх як методологічна основа відшкодування завданої ними шкоди.

У **підрозділі 1.1. “Огляд літератури та вибір напрямків дослідження”** розглянуто основні етапи у розвитку наукових досліджень зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди малолітніми.

По-перше, зроблено екскурс у історію питання звільнення малолітніх правопорушників від відповідальності. Навіть побіжний аналіз історичного минулого малолітніх правопорушників дозволив автору дійти висновку про те, що до них застосовувалися жорсткі і несправедливі засоби. Це пов'язано з низкою чинників: 1) у юриспруденції тих часів не існувало правового поняття дитинства як періоду життя людини, що потребував особливого захисту; 2) як наслідок цього, в правових актах відсутні юридичні правила спеціального захисту дітей і підлітків в суді. З точки зору правників діти були дорослими. І лише у римському праві поступово формуються інші підходи до вирішення цього питання. Так, саме у Римі було запроваджено доктрину держави-батька (*parens patriae*), відповідно до якої держава оголошується вищим опікуном дитини.

Корінний злам наступив лише наприкінці XIX ст. і завершився створенням спеціального суду у справах неповнолітніх 2 липня 1899 р. в Чикаго (штат Іллінойс, США). Перший суд у справах неповнолітніх в Росії

був відкритий в С.-Петербурзі 22 січня 1910 р. Надалі і дореволюційне і радянське цивільне право розвивали відповідні положення стосовно захисту прав малолітніх у межах деліктних зобов'язань. На підставі аналізу цивільного законодавства різних часів автором робиться висновок про те, що сучасне цивільне право України відновлює і розвиває приватноправові традиції, що ґрунтуються на положеннях римського права з врахуванням сучасного світового досвіду.

По-друге, на підставі “предметного” критерію, наукові праці, піддані аналізу, згруповані таким чином: 1) праці, що стосуються загальної характеристики правовідносин по відшкодуванню шкоди; 2) праці, що стосуються питань відшкодування шкоди, завданої малолітніми особами.

Особливу увагу приділено автором аналізу наукових праць, спеціально присвячених розгляду різних аспектів відшкодування шкоди взагалі і завданої малолітніми особами, зокрема. При цьому розглядалися також ті праці, які спеціально присвячені деліктним зобов'язанням та питанням відшкодування шкоди, передусім, видані українською та російською мовами. На підставі проведеного аналізу зроблено висновок про те, що питання про поняття зобов'язань із відшкодування шкоди є суперечливим, і досі викликає дискусії в юридичній літературі. Крім цього, попри значну увагу науковців до означеної проблеми, значна кількість питань усе ще залишається недослідженою. Оцінюючи значення вказаних праць з точки зору встановлення ступеню вивчення проблеми, що є предметом даного дисертаційного дослідження, зазначається, що в українській загальнотеоретичній та галузевій правовій літературі особливості деліктних зобов'язань, пов'язаних із заподіянням шкоди малолітніми особами взагалі не розглядалися.

У *підрозділі 1.2. “Особливості правосуб'єктності малолітніх, як методологічна основа визначення відшкодування завданої ними шкоди”* аналізуються особливості правосуб'єктності зазначеної категорії осіб. З цією метою автором досліджено питання співвідношення таких понять, що використовуються у юридичній літературі і нормативно-правових актах, як “малолітній”, “неповнолітній”, “дитина”.

В результаті проведеного дослідження запропоновано у зв'язку із відсутністю в національному законодавстві єдиного визначення поняття “малолітня особа” внести відповідні зміни до нормативно-правових актів, які стосуються малолітніх, або, навіть, згадують їх, та вважати малолітньою особою згідно із Цивільним кодексом України особу віком до 14 років. Крім цього, пропонується чітко окреслити етапи неповноліття (особи віком до 18 років) та систематизувати їх в єдиному кодифікованому нормативно-правовому акті, який матиме універсальний характер.

Дослідженню піддано також основні положення такого спірного поняття, як правосуб'єктність, та його елементи, співвідношення категорії правосуб'єктності з такими поняттями, як “правоздатність”, “дієздатність”, внаслідок чого сформульоване поняття правосуб'єктності як передумови участі малолітніх осіб у цивільних правовідносинах і цивільному обороті.

Досліджуючи особливості правового статусу малолітніх осіб в майнових відносинах, автор акцентує увагу на тому, що права, якими наділені малолітні як учасники цивільних відносин, виникають вже від народження, разом з тим, набувати та розпоряджатися деякими своїми правами малолітні особи можуть лише після досягнення певного віку, наприклад, право займатися підприємницькою діяльністю може наставати після досягнення 16-річного віку і надання повної цивільної дієздатності.

У розділі другому **“Загальна характеристика зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди малолітніми”**, який складається з двох підрозділів, визначається місце зазначених зобов'язань з відшкодування шкоди у загальній системі зобов'язань та аналізуються суб'єкти зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди.

Підрозділ 2.1. “Місце в системі зобов'язань” присвячений визначенню характерних рис зобов'язань із відшкодування шкоди як таких, оскільки від встановлення цих обставин залежить визначення їхнього місця у системі зобов'язань взагалі, визначення сутності деліктів та їхнього правового значення, а відтак визначення шляхів та напрямку захисту за їх допомогою цивільних прав та інтересів малолітніх. З цією метою автор дослідив походження деліктних зобов'язань та обставини, що тим чи іншим чином вплинули на цей інститут цивільного права України. Ним зроблено висновок, що ноксальна відповідальність *paterfamilias* за шкоду, заподіяну його підвладними дітьми і рабами, закріплена у Законі XII таблиць, є підґрунтям ідеї відповідальності однієї особи за дії іншої, яку було з часом покладено в основу визначення засад відшкодування шкоди, завданої малолітніми, недієздатними тощо. Детальному аналізу піддано підстави виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди, відмінності між зобов'язанням відшкодувати шкоду (збитки), що виникли у договірних відносинах при їх порушенні, та деліктними зобов'язаннями, що виникають внаслідок завдання шкоди іншій особі.

У **підрозділі 2.2. “Суб'єкти зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди”** аналізується така характеристика суб'єктів зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди, як деліктоздатність. В процесі дослідження зазначена категорія співставляється з такими поняттями, як осудність та недієздатність. Аналізу піддано принцип індивідуалізації юридичної відповідальності і його дотримання при відшкодуванні шкоди, завданої малолітніми, їх батьками або іншими особами. Аналіз цивільного

законодавства дозволив автору дійти висновку, що твердження про те, що батьки, не будучи безпосередньо заподіювачами шкоди, зобов'язані відшкодувати її, впливає не з конкретної норми ЦК, а з теоретичних розробок з цієї проблеми. Так, ЦК України містить норму, відповідно до якої якщо шкода завдана фізичною особою, яка не могла розуміти значення своїх дій та (або) керувати ними у зв'язку з психічним розладом або недоумством, обов'язок відшкодувати шкоду може бути покладений судом на тих, хто з нею проживають, в тому числі працездатних батьків, що знали про її психічний стан, але не вжили заходів щодо запобігання шкоді. При цьому законодавець не виокремлює суб'єктом вказаних відносин конкретно малолітню особу. Однак із змісту цієї статті такою фізичною особою може бути як малолітня особа, так і повнолітня, але обмежена в цивільній дієздатності або визнана судом недієздатною. Таким чином, цивільний закон містить конкретну норму стосовно неналежного виконання батьківського обов'язку щодо нагляду. Це дає автору підстави стверджувати, що положення ст. 1186 ЦК України відносяться також до досліджуваного питання. Крім цього, оскільки ст. 1178 ЦК України є санкцією за неналежне виконання батьківських обов'язків, що становлять зміст сімейних правовідносин, при вирішенні питання про суб'єкта відповідальності за завдану малолітніми шкоду, особливе значення відіграють норми СК України.

Автором досліджено також питання про те, які особи визнаються батьками; хто виступає особами, які замінюють батьків; який правовий статус осіб, які замінюють батьків; є фактичними вихователями тощо і чи несуть відповідальність такі особи за правопорушення, вчинені малолітніми дітьми. Внаслідок проведеного дослідження автором пропонується внесення змін до ст. 1178 ЦК України.

Розділ третій “Підстави (умови) виникнення зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди малолітніми”, який складається з п'яти підрозділів, присвячений загальній характеристиці підстав виникнення зобов'язань з відшкодування шкоди і аналізу окремих елементів.

У *підрозділі 3.1. “Загальна характеристика підстав виникнення зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди”* автором аналізується поняття “підстав” та “умов” відповідальності, їх співвідношення та зміст. При цьому “підставою” визнається юридичний факт, що породжує виникнення відповідних правовідносин, їх зміну або припинення. Умовами деліктної відповідальності називаються необхідні юридичні ознаки, які властиві певним конкретним підставам і без яких не можуть виникати чи змінюватися відповідні правовідносини. Враховуючи

те, що законодавець умови деліктної відповідальності поділяє на дві окремі групи: загальні та спеціальні, проаналізовані ці групи умов.

При дослідженні умов цивільно-правової відповідальності автором зазначається, що в літературі названі умови іноді розглядаються в іншому аспекті: шкода, протиправність, причинний зв'язок та вина називають юридичними фактами, що є елементами фактичного складу. Існує також думка, що умови цивільно-правової відповідальності та елементи юридичного факту – тотожні поняття. Автор під “складом цивільного правопорушення” пропонує розуміти систему (зміст) цивільного правопорушення, що має значення для кваліфікації делікту та покладення відповідальності за заподіяння шкоди. Проаналізовано теорії, що склалися у літературі стосовно значення вини для цивільно-правової відповідальності. При розгляді підстав відповідальності батьків (осіб, які їх замінюють) за шкоду, завдану малолітніми, автором робиться висновок про те, що тут ми маємо справу з двома правопорушеннями. Перше правопорушення скоїли малолітні діти, завдавши шкоди, інше – допустили батьки цих дітей (особи, що їх замінюють), не виховуючи їх належним чином і не здійснюючи за ними належного нагляду. При цьому цивільна відповідальність батьків (осіб, що їх замінюють) може настати, якщо в наявності результат неправильного, протиправного виховання у вигляді майнової шкоди, завданої малолітніми. Однак, це не означає, що батьки (особи, що їх замінюють) відповідають за “чужі” дії. Аналіз ст. 1178 ЦК України дозволяє зробити висновок про те, що цивільна відповідальність батьків (осіб, що їх замінюють) настає за їх власну протиправну винну поведінку. Правопорушення батьків (осіб, що їх замінюють) причинно пов'язане з правопорушенням дітей, а отже й із заподіянням шкоди. Таким чином, підставою притягнення батьків (осіб, що їх замінюють) до цивільної відповідальності за правопорушення, вчинені малолітніми дітьми, виступає їх власне правопорушення, під яким слід розуміти винне, протиправне невиконання покладених на них законом обов'язків по належному вихованню дітей та нагляду за ними.

Підрозділ 3.2. “Протиправність поведінки батьків (осіб, що їх замінюють)” присвячено такій умові виникнення зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди, як протиправність. На думку автора, основною ознакою, яка характеризує протиправність діяння, в тому числі протиправність поведінки батьків (осіб, які їх замінюють) є невиконання ними встановлених законом юридичних обов'язків, зокрема, нагляду за дітьми. Під наглядом за дітьми слід розуміти не тільки спостереження за конкретними діями, поведінкою дитини та захист її від усяких негараздів, але й виховання дитини взагалі. При цьому нагляд батьків за дітьми пропонується диференціювати в залежності від їх віку. Аналіз чинного законодавства

дозволив дійти висновку про те, що відповідальність за шкоду, завдану малолітніми, несуть також і інші особи. Так, відповідно до ч. 2 ст. 1178 ЦК України встановлюється відповідальність освітніх, виховних і інших установ за шкоду, заподіяну малолітнім в той час, коли він перебував під їх наглядом. При цьому покладати відповідальність тільки на освітні установи представляється несправедливим. Батьки юридично зобов'язані виховувати дітей, і часто спричинення шкоди обумовлене не тільки неналежним здійсненням нагляду, але й неналежним вихованням. Тому пропонується доповнити п. 2 ст. 1178 ЦК України положенням про можливість змішаної дольової відповідальності освітніх установ і законних представників. Про солідарну відповідальність говорити в даному випадку не можна, оскільки вказані суб'єкти, відповідаючи за свою провину, не є при цьому співзаподіювачами шкоди. Протиправність поведінки, що обумовлює відповідальність освітніх установ, на думку автора, включає не лише неналежне здійснення нагляду, про яке йдеться у ЦК, але й неналежно організований виховний процес. Оскільки протиправна поведінка завжди проявляється у конкретних формах, формами протиправної поведінки визначені протиправна дія та протиправна бездіяльність. Проаналізовані необхідні умови визнання бездіяльності протиправною. В зв'язку з цим аналізу піддано такі категорії, як право батьків на особисте виховання своїх дітей та забезпечення прав малолітньої особи. Оскільки з поняттям протиправності пов'язане також поняття “зловживання батьківськими правами”, воно піддане детальному дослідженню, внаслідок чого пропонується встановити чіткі критерії визнання поведінки батьків (осіб, які їх замінюють) зловживанням своїми правами: протиправність, яка виражається у використанні прав всупереч інтересам дитини; вину; а також шкоду або створення загрози заподіяння шкоди. Пропонується також “відродити” в СК України норму, яка б передбачала позбавлення батьківських прав у випадку зловживання батьківськими правами.

У підрозділі 3.3. “Визначення шкоди як підстави відповідальності батьків” основну увагу приділено аналізу зазначеної категорії та її специфіки у досліджуваних відносинах. Враховуючи те, що поняття шкоди не є однозначним і чітко визначеним, автором проаналізовано її поняття у широкому та вузькому значеннях, а також існуючий у літературі поділ на соціальну, юридичну і фактичну шкоду. При цьому зазначається, що поділ шкоди на соціальну, юридичну і фактичну є умовним, так званою “науковою абстракцією”, що спрямована на більш детальне з'ясування правової природи наслідків цивільного правопорушення. В дійсності, співвідношення соціальної та юридичної шкоди проявляється як співвідношення змісту і форми. Соціальна шкода, щоби мати правове значення, повинна прийняти юридичну форму. Що стосується фактичної

шкоди, то в цивільному праві вона має значення лише як можлива форма прояву соціальної шкоди. Визначення шкоди як підстави цивільно-правової відповідальності батьків залежить від “механізму порушення об’єкта охорони”. Правопорушенням малолітнього завдається шкода, яка безпосередньо впливає на немайнові та майнові блага третіх осіб (потерпілих). В даному випадку, умовою цивільної відповідальності батьків є фактична шкода, завдана правопорушенням їхньої дитини. На погляд автора, бездіяльність, в тому числі бездіяльність батьків (інших, вказаних в ст. 1178 ЦК України осіб) щодо виховання дитини та нагляду за нею, також завдає шкоди. Отже, батьки (інші, вказані в ст. 1178 ЦК України особи) притягаються до цивільно-правової відповідальності, якщо шкода стала результатом протиправних дій малолітньої особи, а дії малолітнього, в свою чергу, є результатом неналежного виховання або неналежного нагляду за ним. Шкода, яка завдається протиправними діями дітей, є прямим наслідком бездіяльності батьків (інших, вказаних в ст. 1178 ЦК України осіб).

Підрозділ 3.4. “Причинний зв’язок” присвячений дослідженню категорії причинного зв’язку у правовідносинах, що аналізуються. При цьому, аналізуючи такі категорії, як “причина” і “наслідок”, їхню послідовність у часі і взаємообумовленість, автор доходить висновку, що причинний зв’язок між поведінкою людини і результатом, який настав, набуває правового значення лише за умови, що ця поведінка викликала дійсність результату або створила конкретну можливість його настання. Таким чином, для настання відповідальності батьків достатньо встановити, що своєю поведінкою батьки створили реальну (конкретну) можливість скоєння малолітньою дитиною правопорушення (об’єктивно-протиправного діяння). В даному випадку авторська позиція є близькою до теорії непрямого причинного зв’язку. Відповідальність батьків за завдану шкоду їхніми малолітніми дітьми може настати, якщо згідно з умовами цивільно-правового регулювання вони не доведуть, що шкода настала не з їхньої вини, тобто якщо вони не доведуть в тому числі і те, що їх поведінка причинно пов’язана з діями дітей, внаслідок яких завдано шкоди. Таким чином, особливість причинного зв’язку як умови цивільно-правової відповідальності батьків вбачається в існуванні двох ланок причинного зв’язку: між поведінкою малолітнього і майновою шкодою та між поведінкою батьків і поведінкою дітей. Причинний зв’язок між невиконанням батьками своїх обов’язків (зловживання батьківськими правами) та заподіянням шкоди суспільним інтересам з боку малолітніх є опосередкованим.

У **підрозділі 3.5. “Вина як елемент суб’єктивної сторони правопорушення батьків”** автор притримується позиції, відповідно до якої вина є необхідним елементом складу правопорушення і характеризується

тим, що особа усвідомлювала протиправність своєї поведінки, передбачала або повинна була передбачити настання шкідливого результату, бажала його настання або відносила до нього байдуже. Вважаючи, що в основі цивільно-правової відповідальності батьків (осіб, які їх замінюють) лежить винне порушення ними обов'язків, що витікають із сімейно-правових зв'язків з малолітніми, основну увагу автор приділяє дослідженню змісту вини батьків. Вина батьків (осіб, які їх замінюють), які відповідають за шкоду, завдану малолітніми, визначається як нездійснення належного нагляду за малолітніми, а також безвідповідальне ставлення до їх виховання або неправомірне використання своїх прав щодо дітей, результатом чого є неправильна поведінка дітей, яка спричинила шкоду. Крім того, на думку автора, батьки повинні притягатися до відповідальності й тоді, коли малолітні діти завдали шкоди внаслідок неналежного виконання або невиконання батьками своїх обов'язків щодо їх утримання. Вина батьків, у більшості випадків, виступає у формі необережності, хоча у цивільному праві форма вини не має суттєвого значення, оскільки винно завдані збитки мають бути відшкодовані в повному обсязі (ст. 1166 ЦК). Тобто для цивільно-правової відповідальності достатня будь-яка форма вини.

Проте вина батьків може бути відсутньою, якщо попри намагання, вони виявилися безпорадними вихователями, зокрема, за наявності більш сильного впливу на їх дитину інших осіб. Крім цього, до обставин, що виключають вину батьків в неналежному вихованні дітей, слід відносити такі, за яких батьки об'єктивно не могли виконувати обов'язок по вихованню, наприклад, важка хвороба, тривале відрадження, збіг складних життєвих обставин, в силу яких вони не могли виховувати своїх дітей. Автор вважає за доцільне запровадити в цивільному законодавстві норми, згідно з якими батьки (особи, які їх замінюють) в залежності від їх вини крім відшкодування ними завданої правопорушенням малолітнього шкоди, повинні в окремому порядку матеріально відповідати за свою протиправну та винну поведінку щодо малолітнього.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** сформульовано та викладено такі основні найважливіші науково-теоретичні та практичні результати, отримані на основі здійсненого дослідження.

1. Сформульоване поняття правосуб'єктності як передумови участі малолітніх осіб у цивільних правовідносинах і цивільному обороті (активна правосуб'єктність), яка включає в себе здатність мати цивільні права та обов'язки (правоздатність), здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями

створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їхнього невиконання (дієздатність).

2. Під “складом цивільного правопорушення” пропонується розуміти систему (зміст) цивільного правопорушення, що має значення для кваліфікації делікту та покладення відповідальності за заподіяння шкоди.

3. Правопорушення батьків (осіб, що їх замінюють) причино пов'язане з правопорушенням дітей, а отже й із заподіянням шкоди. Таким чином, підставою притягнення батьків (осіб, що їх замінюють) до цивільної відповідальності за правопорушення, вчинені малолітніми дітьми, виступає їх власне правопорушення, під яким слід розуміти винне, протиправне невиконання покладених на них законом обов'язків по належному вихованню дітей та нагляду за ними.

4. Цивільна відповідальність батьків (осіб, що їх замінюють) може настати, якщо в наявності результат неправильного, протиправного виховання у вигляді майнової шкоди, завданої малолітніми. Однак, це не означає, що батьки (особи, що їх замінюють) відповідають за “чужі” дії. Аналіз ст. 1178 ЦК України дозволяє зробити висновок про те, що цивільна відповідальність батьків (осіб, що їх замінюють) настає за їх власну протиправну винну поведінку.

5. Основною ознакою, яка характеризує протиправність діяння, в тому числі протиправність поведінки батьків (осіб, які їх замінюють) є невиконання ними встановлених законом юридичних обов'язків, зокрема, нагляду за дітьми.

6. Протиправність поведінки, що обумовлює відповідальність освітніх установ, на думку автора, включає не лише неналежне здійснення нагляду, про яке йдеться у ЦК, але й неналежно організований виховний процес.

7. Оскільки протиправна поведінка завжди проявляється у конкретних формах, формами протиправної поведінки визначені протиправна дія та протиправна бездіяльність. При цьому необхідними умовами визнання бездіяльності протиправною є: 1) наявність юридичного обов'язку вчинити певну дію, передбачену нормою права; 2) наявність об'єктивної можливості вчинити особою дану дію, тобто можливість вчинення певної дії.

8. Особливість причинного зв'язку як умови цивільно-правової відповідальності батьків вбачається в існуванні двох ланок причинного зв'язку: між поведінкою малолітнього і майновою шкодою та між поведінкою батьків і поведінкою дітей. Причинний зв'язок між невиконанням батьками своїх обов'язків (зловживання батьківськими правами) та заподіянням шкоди суспільним інтересам з боку малолітніх є опосередкованим.

9. Вина батьків (осіб, які їх замінюють), які відповідають за шкоду, завдану малолітніми, визначається як нездійснення належного нагляду за

малолітніми, а також безвідповідальне ставлення до їх виховання або неправомірне використання своїх прав щодо дітей, результатом чого є неправильна поведінка дітей, яка спричинила шкоду.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ременяк С.Я. Малолітні і неповнолітні як учасники майнових відносин //Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. пр. Вип. 28. – Одеса: Юрид. літ., 2006. – С. 280-285.
2. Ременяк С.Я. Правове становище дітей за римським правом //Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. пр. Вип. 31. – Одеса: Юрид. літ., 2007. – С. 210-214.
3. Ременяк С.Я. Відшкодування шкоди, завданої здоров'ю малолітніх осіб //Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. пр. Вип. 33. – Одеса: Юрид. літ., 2007. – С. 140-143.
4. Ременяк С.Я. Межі цивільної правосуб'єктності малолітніх осіб //Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 2007. – Вип. 7. – С. 186-189.
5. Ременяк С.Я. Відшкодування шкоди, завданої малолітніми особами за цивільним законодавством України // Правове життя сучасної України. Тези доп. 9-ї звіт. наук. конф. професор.-виклад. і аспірант. складу. – Одеса: Фенікс, 2006. – С. 175-177.
6. Ременяк С.Я. Шкода як умова виникнення зобов'язань по її відшкодуванню //Проблеми правового забезпечення підприємницької діяльності, пов'язаної з морем. Наук.-практ. конф. (тези доповідей). – Одеса: Фенікс, 2006. – С. 87-89.
7. Ременяк С.Я. Правове становище підвладних дітей у Римі //Римське право і сучасність. Програма та тези доп. IV Міжнародної наук.-метод. конф. – Одеса: Фенікс, 2006. – С. 87-88.

АНОТАЦІЯ

Ременяк С.Я. Відшкодування шкоди, завданої малолітніми особами за цивільним законодавством України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2007.

Дисертація присвячена дослідженню і обґрунтуванню теоретичних основ зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди малолітніми. Проаналізовано поняття, типологію та зміст зазначених зобов'язань. Значну увагу приділено загальній характеристиці зобов'язань, що виникають

внаслідок заподіяння шкоди малолітніми, визначенню їх місця в системі зобов'язань.

Здійснено аналіз особливостей суб'єктів зобов'язань, що виникають внаслідок заподіяння шкоди, а також специфіки підстав (умови) їх виникнення. Зокрема, детальному аналізу піддано категорії протиправності поведінки батьків як підстави виникнення зазначених зобов'язань, поняття та зміст вини батьків та інших осіб у виникненні шкоди, що завдана малолітніми тощо.

Сформульовані пропозиції стосовно вдосконалення норм чинного законодавства та узгодження положень ЦК України і сімейного законодавства України.

Ключові слова: зобов'язання, відшкодування шкоди, малолітні, юридична відповідальність, особи, делікти.

АННОТАЦІЯ

Ременяк С.Я. Возмещение вреда, причиненного малолетними лицами по гражданскому законодательству Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2007.

Диссертационная работа посвящена исследованию обязательств, возникающих вследствие причинения вреда малолетними. В работе дан обзор научных трудов, касающихся проблематики диссертационного исследования и определено состояние правовых аспектов регулирования обязательств, возникающих вследствие причинения вреда малолетними, в гражданском праве Украины.

Анализ понятия и типологии исследуемых обязательств позволил сделать вывод о том, что причинение вреда одним лицом другому (деликт) при наличии определенных, установленных законом условий (состава правонарушения), влечет возникновение деликтного обязательства. Это деликтное обязательство по сути своей является относительным правоотношением, содержание которого составляет право (на возмещение причиненного вреда, возобновление существовавшего до правонарушения состояния) и обязанность (соответственно возместить ущерб).

Исследуются вопросы, связанные с определением оснований и специфики условий возникновения обязательств по возмещению вреда, причиненного малолетними. Так, основанием привлечения родителей и иных лиц, предусмотренных ст. 1178 ГК Украины, к гражданско-правовой ответственности за правонарушения, совершенные малолетними, является их собственное правонарушение, под которым понимается виновное

противоправное неисполнение обязанностей по надлежащему воспитанию детей и надзору за ними.

Своеобразие противоправного поведения родителей заключается в том, что по отношению к противоправному поведению детей оно может выступать в виде действия или бездействия, а по отношению к причиненному ими вреду – только в виде бездействия, то есть в непредотвращении причинения детьми какого-либо вреда.

Под виной родителей и иных лиц, несущих ответственность за вред, причиненный малолетними, предлагается понимать как неосуществление надлежащего надзора за малолетними, так и безответственное отношение к их воспитанию, а также неправомерное использование своих прав по отношению к детям, результатом чего является неправильное поведение детей, причинившее вред. При этом доказывается, что неисполнение родительских обязанностей по воспитанию детей охватывает неисполнение обязанности по содержанию детей. Вина родителей состоит в том, что они лишают ребенка права на достаточный уровень жизни, что является нарушением ст. 8 Закона Украины “Об охране детства”.

В диссертации сформулированы предложения по совершенствованию норм действующего законодательства и согласованию положений гражданского и семейного законодательства.

Ключевые слова: обязательства, возмещение вреда, малолетние, юридическая ответственность, лица, деликты.

SUMMARY

Remenyak S. The obligations arising from the wrong caused by the minors. – Manuscript.

The dissertation on gaining of a Candidate of Law degree in speciality 12.00.03. – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – Odessa National Academy of Law, Odessa, 2007.

The thesis deals with the research and substantiation of theoretical principles of obligations that arise from the wrong-done the minors. The concept, the typology and the content of the obligations have been analysed here. Considerable attention has been paid to the general characteristic of obligations that arise from the wrong caused by the minors as well as their place in the system of obligations.

The peculiarities of the obligations' subjects as results of the wrong-doing as well as the specific conditions of their emergence have been analysed. Specifically the categories of unlawful conduct of parents as well as the reasons of appearance of the obligations, the concept and the contents of parents' and other persons' guilt as to the wrong-done by the minors are analysed in detail.

The propositions as to the improvement of norms in legislation in force and coordination of the provisions of Civil Code of Ukraine and family legislation of Ukraine have been formulated.

Keywords: obligations, compensation for damages, minors, legal responsibility, persons, delict.

.